



EOC
EUROASIAN
ONLINE
CONFERENCES



ENGLAND CONFERENCE

**INTERNATIONAL CONFERENCE ON
MULTIDISCIPLINARY STUDIES AND
EDUCATION**



Google Scholar

zenodo

OpenAIRE

doi digital object
identifier

eoconf.com - from 2024



INTERNATIONAL CONFERENCE ON MULTIDISCIPLINARY STUDIES AND EDUCATION: a collection scientific works of the International scientific conference – London, England, 2026. Issue 1

Languages of publication: Uzbek, English, Russian, German, Italian, Spanish

The collection consists of scientific research of scientists, graduate students and students who took part in the International Scientific online conference «**INTERNATIONAL CONFERENCE ON MULTIDISCIPLINARY STUDIES AND EDUCATION**». Which took place in London , 2026.

Conference proceedings are recommended for scientists and teachers in higher education establishments. They can be used in education, including the process of post - graduate teaching, preparation for obtain bachelors' and masters' degrees. The review of all articles was accomplished by experts, materials are according to authors copyright. The authors are responsible for content, researches results and errors.





SHAYBONIYLAR DAVRI ME'MORCHILIGI TARIXSHUNOSLIGI

Mirzaxmatova Munisa Umidovna

Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti

Turizm fakulteti 1-bosqich talabasi

Maslahatchi: **Mustafayev Voxidjon Zoxidjon o'g'li** magistr

Annotatsiya. Mazkur maqolada Shayboniylar davriga oid tarixiy yondashuvlarning shakllanish jarayoni tahlil qilinadi. Shayboniylar sulolasining XIV asr oxiri – XVI asr boshlarida tarix sahnasiga kirib kelishi, ayniqsa Muhammad Shayboniyxon davrida Movarounnahrda yuz bergan siyosiy va madaniy jarayonlar ilmiy nuqtayi nazardan yoritiladi. Tadqiqotda Shayboniylar davri tarixini o'rganishda manbashunoslik va tarixshunoslik yo'nalishlarining o'zni ochib berilib, mahalliy va xorijiy manbalar, sayyohlar kuzatuvlarining ahamiyati ko'rsatib o'tiladi. Shuningdek, zamonaviy o'zbek tarixchilarining Shayboniylar davri me'morchiligi bo'yicha olib borgan tadqiqotlari asosida ushbu davr me'moriy merosining uslubiy, texnologik va mafkuraviy jihatlari tahlil qilinadi. Maqolada Shayboniylar davrida Temuriylar an'analari davom ettirilgani, shu bilan birga hududiy me'morchilik maktablari shakllangani ilmiy asosda yoritiladi.

Kalit so'zlar: Shayboniylar davri, Shayboniylar sulolasi, tarixiy yondashuv, tarixshunoslik, manbashunoslik, me'morchilik, Temuriylar merosi, Movarounnahr, diniy-ma'rifiy hayot, o'zbek tarixchiligi.

Annotation. This article analyzes the process of formation of historical approaches to the period of the Shaybanids. This article analyzes the process of formation of historical approaches to the period of the Shaybanids. The penetration of the shaybanid dynasty into the stage of history in the late XIV – early XVI centuries, especially the political and cultural processes. This article analyzes the process of formation of historical approaches to the period of the Shaybanids. The penetration of the shaybanid dynasty into the stage of history in the late XIV – early XVI centuries, especially the political and cultural processes that took place in Movarounnahr under Muhammad Shaybani Khan, is illuminated from the scientific point of view. The study reveals the role of sources and historiography in the study of the history of the Shaybanid period, and shows the importance of domestic and foreign sources, tourist observations. The methodological, technological, and ideological aspects of the architectural heritage of this period are also analyzed based on the research of modern Uzbek historians on the architecture of the Shaybanid period. The methodological, technological, and ideological aspects of the architectural heritage of this period are also analyzed based on the research of modern Uzbek.

Keywords: Shaibani period, Shaibani dynasty, historical approach, historiography, source studies, architecture, Timurid heritage, Movarounnahr, religious-educational life, Uzbek historiography.

Kirish. O'rta Osiyo tarixida Shayboniylar davri muhim siyosiy, madaniy va ma'naviy o'zgarishlar bilan ajralib turadi. XIV asr oxiri va XV asr boshlarida





tarix sahnasiga kirib kelgan Shayboniylar sulolasi Muhammad Shayboniyxon davrida Movarounnahrda markazlashgan davlat tizimini shakllantirib, mintaqa taraqqiyotida yangi bosqichni boshlab berdi. Ushbu davr nafaqat siyosiy jarayonlar, balki madaniyat, ilm-fan va ayniqsa me'morchilik rivoji bilan ham alohida ahamiyat kasb etadi. Shayboniylar davri tarixini ilmiy o'rganish jarayonida manbashunoslik va tarixshunoslik yo'nalishlari asosiy o'rin egallaydi. Mahalliy tarixiy asarlar, xorijiy mualliflar va sayyohlarning qaydlari, shuningdek zamonaviy tarixchilar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar ushbu davrni har tomonlama tahlil qilish imkonini bermoqda. Ayniqsa, Shayboniylar davri me'morchiligi Temuriylar an'alarining davomiyligi bilan bir qatorda yangi uslubiy va texnologik jihatlarning shakllanishi bilan tavsiflanadi.

Asosiy qism. Shayboniylar davriga tarixiy yondashuvning shakllanishi Shayboniylar sulolasi XIV asr oxiri va XV asr boshlaridan boshlab tarix sahnasiga chiqqan boshladi. Ularning siyosiy faolligi ayniqsa Muhammad Shayboniyxon tomonidan Movarounnahrni bosib olganidan so'ng (1500-yillar) aniq ko'zga tashlandi. Ushbu davr tarixiga oid ilmiy yondashuvlar asosan ikki yo'nalishda shakllangan: birinchisi — tarixiy manbalar tahlili, ikkinchisi — tarixshunoslik doirasidagi ilmiy fikrlar va yondashuvlar. Bundan tashqari Shayboniylar davri tarixini o'rganish uchun turli tillarda yozilgan asarlar va sayyohlarning kuzatuvlari muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu davr siyosiy jarayonlarini o'rganishda nafaqat mahalliy, balki xorijiy manbalar ham muhim o'rin tutadi. Zamonaviy tadqiqotlar esa ushbu tarixiy ma'lumotlarni chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Shayboniylar me'morchilik tarixini zamonaviy O'zbek tarixchilardan Habibulla Ziyoyev, Anvar Qayumov, Ahmadjon Qayumov, Sh. Raximov, Zamonov A. va To'xtabekov K o'z tadqiqotlarida ma'lumotlar bergan. K. To'xtabekov Shayboniylar davrida me'morchilikning texnologik asoslari va uslublarini tahlil qilishga e'tibor qaratadi. Uning fikricha: Shayboniylar davrida eski Temuriy an'alar davom ettirilgan, ammo bu davr o'ziga xos jihatlarni ham kiritgan, Toshkent va Farg'ona vodiysidagi me'moriy yodgorliklar, bu davrda hududiy me'morchilik maktablarining shakllanganidan dalolat beradi, u ayniqsa, g'isht terish uslubi, koshinkorlik bezaklari, me'moriy qismlarning mutanosibligi kabi texnik jihatlarni ilmiy asosda yoritgan. To'xtabekovning tadqiqotlarida Shayboniylar me'morchiligida ma'rifatparvarlik, ruhiy-axloqiy tarbiya va jamoaviy ibodatgohlar barpo etish g'oyalari ko'zga tashlanadi. Tarixchi olim H.Ziyoyev bu manbalarning Shayboniylar tarixini chuqur o'rganishdagi ahamiyatini ta'kidlab, "ular nafaqat tarixiy voqealarni yoritadi, balki sulolaning mafkuraviy asoslarini ham ochib beradi" deb yozadi. Shayboniylar davri tarixini o'rganish uchun turli tillarda yozilgan asarlar va sayyohlarning kuzatuvlari muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu davr siyosiy jarayonlarini o'rganishda nafaqat mahalliy, balki xorijiy manbalar ham muhim o'rin tutadi. Zamonaviy tadqiqotlar esa ushbu tarixiy ma'lumotlarni chuqur tahlil qilish imkonini beradi.

H.Ziyoyev "Shayboniylar davri madaniyati va san'ati".
Shayboniylar davri O'rta Osiyoning madaniy hayotida o'ziga xos burilish





yasagan bo'lib, bu jarayon tarixshunoslikda chuqur tahlil etilgan. Ziyoyev Shayboniylar hukmronligini faqat siyosiy yoki harbiy jihatdan emas, balki madaniyat, san'at, ilm-fan va me'morchilik nuqtayi nazaridan tahlil qiladi. Unga ko'ra, Shayboniylar davridagi me'morchilik davlat mafkurasi, diniy qadriyatlar va estetik idealning uyg'unlashgan ko'rinishidir. Ziyoyev Shayboniylar me'morchiligida Temuriylar merosining davomiyligini, ammo yangi uslubiy elementlar bilan boyitilganligini ta'kidlaydi. Jumladan, portallar, gumbazlar, koshinkorlik bezaklari o'ziga xos tarzda takomillashgan. Asarda, Shayboniylar me'morchiligi o'zining naqshinkorligi va murakkabligi bilan ajralib turadi. Shayboniylar davlatining siyosiy hokimiyati bilan birgalikda diniy siyosatini ham tahlil etadi. Shayboniylar islomni davlatning rasmiy dini sifatida tasdiqlab, madaniyatda diniy ta'sirlarni kuchaytirdilar.

A.Qayumov "O'zbek me'morchiligi tarixi" asarda Shayboniylar davrida me'morchilik sohasi yuksak darajada rivojlanganligi ta'kidlanadi. Ushbu davrda qadimiy me'moriy an'analar davom ettirilib, shu bilan birga yangi uslublar ham shakllandi. Tarixchi olim asarida Shayboniylar davri me'morchiligini an'anaviy uslublarning yangicha talqini sifatida ko'rsatadi. U Mir Arab madrasasi, Abdulazizxon madrasasi, Ko'kaldosh madrasasi kabi inshootlarning naqsh bezaklari, g'isht terish uslublari va koshinkorlik texnikasi bo'yicha keng tahliliy ma'lumot beradi.

Jalilov B. "Toshkent me'morchiligi durdonalari" asarida Shayboniylar davrida Toshkentda qurilgan me'moriy obidalar haqida batafsil ma'lumotlar beriladi. Muallif bu davrda Toshkent shahri siyosiy va madaniy markazlardan biriga aylanganini, ayniqsa, Shayboniy hukmdorlar va ularning vorislari tomonidan ko'plab diniy va ma'muriy inshootlar barpo etilganini ta'kidlaydi. Asarda Ko'kaldosh madrasasi, Djir (Chor) Su madrasasi, Qaffol Shoshiy maqbarasi ta'mirlari kabi inshootlar Shayboniylar davri me'morchiligining yorqin namunasi sifatida tilga olinadi. Jalilov bu obidalarni nafaqat diniy-ma'naviy markaz sifatida, balki o'z davrining yuqori me'moriy va san'atkorlik darajasini aks ettiruvchi yodgorliklar sifatida tavsiflaydi. Shuningdek, bezak san'ati, muqarnaslar, g'isht terish va koshinkorlik ishlari orqali Shayboniylar davridagi o'ziga xos uslublar yoritib berilgan. Shayboniylar davrida Toshkentdagi obidalar tarixini ilmiy yondashuvda yoritgan.

Solihov M. "Toshkentdagi Qur'on qo'lyozmalari tarixi" Muiy Muborak madrasa va undagi qo'lyozmalarning tarixini o'rganadi. Asarida Toshkentda saqlanayotgan Qur'on qo'lyozmalarining tarixi, ular muhofazasi va ilmiy ahamiyati keng yoritilgan. Asarda Shayboniylar davrida diniy-ma'rifiy hayot rivojlangani, Qur'on nusxalarining ko'paygani, ular maxsus madrasalarda, masjidlarda saqlangani va qo'lyozmalarning bezakli nusxalari yaratilgani haqida ma'lumotlar mavjud. Muallif Shayboniy hukmdorlarining Qur'on ko'chirish, ularni saqlash va targ'ib qilishga bo'lgan e'tiborini ta'kidlab o'tadi. Ayniqsa, Shayboniylar davrida Toshkentdagi madrasalarda Qur'onni yozish san'ati (xattotlik), bezash (tazhib) va muqovalash (mujallidlik) rivojlangani haqida





tarixiy dalillar keltirilgan. Shayboniylarning o'z sulolaviy huquqini asoslash harakatlari ham kuzatiladi. Manbalar tahliliga asoslangan holda, A. Qayumov Shayboniylarning o'z davrida markazlashgan davlat tizimini yaratishga bo'lgan intilishlarini alohida qayd etadi. A. Qayumovning "Temuriylar va Shayboniylar davri madaniyati" asari o'rta asrlar O'zbekistoni tarixining eng muhim davrlaridan biri - Shayboniylar imperiyasi hukmronligi davriga bag'ishlangan. Bu asarda tarixchi olim Shayboniylar davridagi madaniyat, siyosat, ilm-fan, me'morchilik va diniy hayotni chuqur tahlil etadi. Asarda, ayniqsa, Shayboniylar madaniyati va davlat boshqaruvidagi o'zgarishlarning madaniyati va san'ati bilan aloqasi yoritiladi.

Jalilov Buxorolik tarixchi va me'morshunos olim bo'lib, o'zining "Toshkent me'morchiligi durdonalari" asarida Toshkent shahrining me'morchilik yodgorliklarini ilmiy tahlil qiladi. Ushbu asar, Toshkent me'morchiligi va uning rivojlanish tarixiga bag'ishlangan. Jalilov Toshkent shahrining me'morchilik durdonalarini o'rganish orqali bu yerda yaratilgan yodgorliklarning san'at va tarixiy ahamiyatini ta'kidlaydi. Jalilov asarining asosiy qismi Toshkentdagi me'moriy obidalar va yodgorliklarga bag'ishlangan. Toshkentda qurilgan masjidlar, madrasa, maqbaralar, hamda boshqa diniy va dunyoviy obidalar tahlil qilinadi. U Toshkentda o'z davrining eng yaxshi me'moriy asarlari yaratilganligini, ular orasida o'zining noyoblighi bilan ajralib turadigan durdonalar mavjudligini ta'kidlashadi. Maqolada Shayx Xovandi Tohur maqbarasining qurilishi va uning tarixiy o'rni yoritiladi. Maqbara Xovandi Tohurning xalq orasida mashhur bo'lgan siymosi va ularning diniy va ma'naviy merosi bilan bog'liq. Muallif, maqbaraning qurilishi va uning Shayx Xovandi Tohur bilan bog'liq tarixiy voqealarini tahlil qilgan. maqbaraning me'moriy tuzilishi va uning O'rta Osiyo me'morchiligi rivojiga qanday ta'sir ko'rsatganini ko'rsatadi. Maqbaraning qurilish uslubi, materiallari va tasviriy elementlari haqida batafsil tahlil mavjud. Alimov, maqbaraning noan'anaviy arxitektura uslublari, shakllar va naqshlar orqali o'zining diniy va madaniy ahamiyatini qanday aks ettirganini ta'kidlaydi. Maqbara o'zining uslubiy xususiyatlari bilan alohida ajralib turadi, bu esa uni O'rta Osiyo me'morchiligining yuksak namunalaridan biri sifatida tanitadi. Shayx Xovandi Tohur tasavvufdagi yuksak siymo bo'lib, uning maqbarasi nafaqat diniy, balki tasavvufiy hayotning muhim yodgorligidir. Muallif, maqbara orqali, tasavvufiy bilimlar va islom madaniyatining O'rta Osiyo hududida qanday rivojlanishi va tarqalishi haqida fikrlar bildiradi. Jovli Xushboqning "Muhammad Shayboniixon" asarida tarixiy realizm yaratishda me'moriy muhit muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Asarda Samarqand, Buxoro, Toshkent kabi shaharlarning tarixiy manzaralari, madrasalar, masjidlar va qal'alar tasvirlanib, Shayboniylar davrining shon-sharafi va obodligi yoritiladi. Muallif o'sha davr arxitektura inshootlarini jonli tasvirlar orqali taqdim etib, voqealarning ishonarliligini ta'minlaydi.

Xulosa. Shayboniylar davri O'rta Osiyo tarixida muhim siyosiy, madaniy va ma'naviy o'zgarishlar davri bo'lib, ushbu davrga nisbatan tarixiy yondashuvlar





manbashunoslik va tarixshunoslik asosida shakllangan. Shayboniylar sulolasining XIV asr oxiri – XVI asr boshlarida tarix sahnasiga kirib kelishi, ayniqsa Muhammad Shayboniyxon hukmronligi davrida Movarounnahrda yuz bergan jarayonlar bu davrni chuqur ilmiy tahlil qilish zaruratini yuzaga keltirgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. Mirzayev B.N. Shayboniylar davri me'morchilik tarixidan. Research and Education, 2022.41-bet
2. Ziyoyev H. O'zbek xalqi tarixining manbalari. Doktorlik dissertatsiyasi. – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Tarix instituti huzuridagi ilmiy kengashda himoya qilingan, 1972. – B. 128–135. Qayumov A. Shayboniylar davri va ularning manbalari. Tarix fanlari doktori dissertatsiyasi. – Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti huzuridagi DSc.27.06.2019.Tar.01.01 ilmiy kengashda himoyalangan, 2002. – B. 50–58.
3. Qayumov A. Movarounnahr tarixshunosligi: XV–XVI asrlar. – Toshkent: Fan, 1996. (Ilmiy kengashda tasdiqlangan monografiya). – B. 70–75.
4. Raximov Sh. Manbashunoslik asoslari va tarixiy tafakkur evolyutsiyasi. – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Tarix instituti, 2004. (Ilmiy kengash tavsiyasi bilan chop etilgan). – B. 107–113.
5. Zamonov. Shayboniylar davrida me'morchilik siyosati va diniy qadriyatlar. — T.: Tarixchi, 2017. — B. 45.
6. To'xtabekov K. Shayboniylar davri me'morchiligi va san'ati. – Toshkent: Fan, 1991. – B. 45.
7. Ziyoyev H. Movarounnahrda Shayboniylar davri. – T.: Fan, 1995.63-bet
8. Jalilov B. Toshkent me'morchiligi durdonalari. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2001. – B. 45–52
9. Solihov M. Toshkentdagi Qur'on qo'lyozmalari tarixi. – T.: Yangi asr avlodi, 2018.
10. Qayumov A. Temuriylar va Shayboniylar davri madaniyati. – Toshkent: 1998. – B. 45.

